

Ginta Elksne

Rīgas valstspilsētas pašvaldības kultūras iestāžu apvienības

Rīgas Porcelāna muzejs dokumentu sistēmu vadītāja

KUZŅECOVA PORCELĀNA FABRIKA RĪGĀ

Rakstā atklāta Kuzņecova porcelāna fabrikas Rīgā vēsture: pirmajā daļā aplūkota Kuzņecovu porcelāna un fajansa fabriku veidošanās un darbība Krievijas impērijā; otrajā daļā autore pievēršas Kuzņecovu porcelāna un fajansa fabrikai Rīgā, savukārt noslēdzošā daļā vēsta par Kuzņecovu ģimenes likteņiem to saistībā ar plašākām vēsturiskām norisēm.

1. Kuzņecovu porcelāna fabrikas Krievijas impērijā.

“Kuzņecova porcelāna un fajansa fabrika” bija porcelāna un fajansa trauku fabrika, kas atradās Latgales ielā 257, Rīgā, Ķengaragā. Līdz boļševiku apvērsumam 1917. gadā Krievijā Rīgas fabrika bija viena no fabrikantiem Kuzņecoviem piederošām porcelāna ražotnēm. Kuzņecovu porcelāna vēsture sākās Krievijas keramikas centrā Gželā, Novoharitonovkas ciemā. Tur, kā vēsta avoti, 1812. gadā kalējs (iespējams, no šejienes arī uzvārds – Kuzņecovs, kr. *кузнец*, kalējs) – Jakovs atvēra savu pirmo nelielo porcelāna ražošanas uzņēmumu, kas pamazām palielinājās līdz vairākām rūpnīcām, ko Kuzņecovi uzbūvēja vai nopirka. Sidora mazmazdēla Matveja Kuzņecova (1846–1911) vadībā 20. gadsimta sākumā Kuzņecovu sabiedrība faktiski bija kļuvusi par lielāko porcelāna ražošanas uzņēmumu Krievijas Impērijā.

1887. gadā tika nodibināta M. S. Kuzņecova porcelāna, fajansa un majolikas izstrādājumu ražošanas sabiedrība, kuras īpašumā bija septiņas porcelāna un fajansa fabrikas (Rīgā, Verbilkos, Duļevā, Tverā, Budās, Slovjanskā un Jaroslavlā apgabalā). Savukārt uzņēmējs Ivans Kuzņecovs (1850–1918), lai arī sākotnēji mācījās un strādāja pie sava brālēna Matveja Kuzņecova, 1875. gadā nodibināja savu uzņēmumu “I.J. Kuzņecova sabiedrība”, kur ietilpa Novgorodas un Bronņicu porcelāna fabrikas un fajansa fabrika Ribinskā, kā arī viena stikla fabrika.

Krējuma kanniņa. M. S. Kuzņecova sabiedrības porcelāna un fajansa fabrika. 1887 – 1915.
Rīgas Porcelāna muzeja krājums.

Kuzņecovu sabiedrība orientējās ne tikai uz elitāru produkciju, bet arī uz masu tirgiem, ņemot vērā plašu gaumes spektru. Kuzņecovi pievērsa lielu uzmanību rekonstrukcijas un uzlabošanas darbiem, plaši izmantoja arī Eiropas tehniskos jauninājumus. Liela daļa izejvielu tika iegūta Krievijas impērijā (māls, smilts, alabastrs, krīts, akmeņogles, malka), bet daļu arī ievada no ārzemēm (piemēram, dekolus; izmantoja arī mālu no Anglijas, laukšpatu un kvarcu no Norvēģijas un Somijas, ogles no Anglijas). Produkcijas monopolu Kuzņecovi uzturēja ar tirdzniecības monopolu: sabiedrībai bija savi tirdzniecības nami Maskavā, Pēterburgā, Rīgā, Baku, Varšavā, Odesā, Harkovā, Kijevā un citur. Sabiedrība piedalījās praktiski visos gadatirgos Krievijā. Lai daudzo rūpnīcu produkcija ilgi negulētu noliktavās, tika pētīts tirgus, pasūtītāju intereses, reaģējot uz patērētāju pieprasījumu vai interešu maiņu. Sabiedrība ražoja ne tikai traukus, bet arī majolikas un terakotas rotājumus interjeriem, ikonostasus baznīcām, keramiku fasādes apdarei. Notika arī sadarbība ar māksliniekiem, radot kvalitatīvus mākslas priekšmetus, maksājot stipendijas Strogonova mākslas skolas audzēkņiem, kuru idejas pēc tam ieviesa ražošanā.

M. S. Kuzņecova sabiedrības porcelāna un fajansa fabrika. 1887 – 1915. Rīgas Porcelāna muzeja krājums.

Pasaules izstādē Parīzē 1889. gadā Kuzņecovu sabiedrība ieguva Lielo zelta medaļu. 1900. gada Vispasaules izstādē Parīzē apmeklētājus pārsteidza porcelāna ikonostass. Parīzē sabiedrība ieguva augstāko godalgu, bet pats Matvejs Kuzņecovs – Goda Leģiona ordeni par Krievijas un Francijas sadarbību izstādes organizēšanā. 1902. gadā Kuzņecovu uzņēmums uz Matveja dzīves laiku ieguva tiesības uz saviem traukiem likt īpašu zīmogu, kas norādīja, ka uzņēmums ir “Viņa Imperatora augstības galma piegādātājs”. Matvejs Kuzņecovs 1901. gadā tika izvēlēts Maskavas pilsētas domē, kur darbojās līdz 1904. gadam.

Avotos tiek minēts, ka Kuzņecovu ģimene nodarbojusies ar labdarību, tajā skaitā uzņēmuma strādnieku un darbinieku dzīves apstākļu uzlabošanu, atverot skolas, veikalus, kur tirgotas preces par pašizmaksu, un slimnīcas (patī ārstēšanās bija par maksu). 1901. gadā sabiedrība ziedoja 5000 rubļu plaušu slimību sanatorijas celtniecībai Gželā. 1902. gadā par

sabiedrības līdzekļiem tika iegādāta istaba Esentukos. Strādniekiem un kalpotājiem bija ierīkotas baznīcas un lūgšanu nami. Savukārt Kuzņecovu fabrika Rīgā saviem strādniekiem atvēra slimnīcu-ambulanci, kur bez maksas ārstēti fabrikas strādnieki un viņu ģimenes locekļi, kā arī strādnieku mazbērnu novietni 30 bērniem. Fabrikai bijusi arī brīvskola ar pirmsskolas mācību programmu fabrikas strādnieku un kalpotāju bērniem.

Uzņēmums tika pārvaldīts kā ģimenes uzņēmums ar ģimenes kapitālu, ģimenei bija prioritārās mantojuma tiesības. 1865. gadā Matvejs apprecējās ar Nadeždu Mitjušinu no tirgotāju vecticībnieku ģimenes. Viņiem piedzima desmit bērni, no kuriem pieaugušu vecumu sasniedza pieci dēli un divas meitas. Ieguvuši izglītību un apprecējušies, arī Matveja dēli tika iesaistīti uzņēmuma darbā. Oficiāli darbā pieņēma arī meitas Klaudijas vīru. Var piebilst, ka arī Matveja Kuzņecova brālēna Ivana Kuzņecova uzņēmumu pārvaldībā piedalījās tikai ģimene – sieva un bērni.

Matvejs Kuzņecovs. (1846–1911)

Pēc Matveja nāves uzņēmumi pārgāja viņa mantiniekiem. Uzņēmuma pārvaldē darbojās Matveja dēli Nikolajs, Sergejs, Aleksandrs, Georgijs un Mihails, un pēc vīra nāves arī meita Klaudija. Kā vecākais dēls par sabiedrības pārvaldes priekšsēdētāju kļuva Nikolajs. Jaunākais dēls Mihails dzīvoja Rīgā un vadīja Rīgas rūpnīcas darbu.

Sākoties Pirmajam pasaules karam, pirmā triecienu saņēma fabrika Rīgā. 1913. gadā tā bija iespaidīga ražotne ar gandrīz trim tūkstošiem darbinieku. Sākoties karam, mazā pieprasījuma un izejvielu trūkuma dēļ ražošanu samazināja, bet 1915. gadā fabrikas iekārtas 140 vagonos evakuēja uz Kuzņecoviem piederošajiem īpašumiem Krievijā. Kara laikā tika izpostīti daudzi ražošanas korpusi, noliktavas un dzelzceļa atzars. Mihails Kuzņecovs un viņa sieva Vera pameta Rīgu un atgriezās Maskavā.

Pēc 1917. gada boļševiku apvērsuma Krievijā un sekojošā Pilsoņu kara, uzņēmumu nacionalizācijas un sarkanā terora, kļuva skaidrs, ka palikt Padomju Krievijā nav droši. Ivana Kuzņecova dēls Ivans (1872-1920), “I. J. Kuzņecova sabiedrības” valdes loceklis, tika arestēts un 1920. gada 26. augustā nošauts cietumā Maskavā. 1918.-1920. gados lielākā daļa Matveja Kuzņecova bērnu ar ģimenēm pārcēlās uz Latviju, kur viņiem Rīgā bija palikusi viena fabrika.

2. Kuzņecovu porcelāna fabrika Rīgā.

Pirmo porcelāna un fajansa fabriku Baltijā nodibināja Sidors Terentjevičs Kuzņecovs 1841. gadā Dreiliņmuižā Rīgas pievārtē (tagadējā Ķengaragā) kā S. T. Kuzņecova porcelāna un fajansa fabriku. Ražošana tika sākta 1843. g. Toreiz tā bija Rīgas pievārte. Pirmie strādnieki ieradās no Maskavas guberņas – Kolomenskas apriņķa ciemiem, Gželas un Duļevas manufaktūras.. Rīgas fabrikā 1841.-1851. gadā ražoja tikai pusfajansa izstrādājumus. 1851. gadā pēc divu jaunu cehu uzcelšanas sāka ražot porcelāna izstrādājumus.

Rīga nebija izvēlēta nejauši. Tā tajā laikā bija Krievijas Impērijas daļa. Lai arī Latvijā nav porcelāna ražošanai nepieciešamo izejvielu, Rīgas ģeogrāfiskais stāvoklis nodrošināja labu pieeju ostām, arī dzelzceļa līnijas deva iespēju gan piegādāt izejvielas, gan nogādāt produkciju pasūtītājam. Kuzņecovu lētie un kvalitatīvie izstrādājumi pamazām izkonkurēja ārzemju izstrādājumus, un to veicināja arī Krievijas impērijas protekcioniskā muitas politika, kas veicināja izejvielu ievešanu, bet lika šķēršļus gatavās produkcijas importam. Turklāt jau no 17. gadsimta Rīgā bija liela vecticībnieku kopiena, kur tie apmetās, bēgot no vajāšanām Krievijā.

Uzņēmums vislielāko uzplaukumu piedzīvoja Sidora dēla Matveja Kuzņecova laikā. Matvejs pēc Sidora nāves 1864. gadā, būdams 18 gadu vecs, pārņēma uzņēmuma vadību (līdz pilngadības sasniegšanai 1867. gadā darbojās ar precēto māsu vīriem kā aizbildņiem). Dzimis Duļevā, Matvejs agri sāka apgūt iemaņas uzņēmuma vadīšanā – tēvs viņu 15 gadu vecumā nosūtīja uz Rīgu, lai dēls praksē apgūtu porcelāna ražošanas un fabrikas vadīšanas nianses. Matvejs bija beidzis Rīgas Komerckolu.

1870. g. fabrikā jau strādāja 525 cilvēki un darbojās 11 gorni. Gadā saražotās porcelāna produkcijas vērtība bija 130 tūkstoši rubļu, bet fajansa – 150 tūkstoši rubļu, kas bija vairāk nekā Duļevas rūpnīcā. 14 gadus vēlāk šie skaitļi jau bija divkārtējušies.

1872. gadā fabrikas nosaukumu tika mainīts uz “M. S. Kuzņecova porcelāna un fajansa trauku sabiedrība”. Izejvielas Rīgas fabrikai piegādāja no Krievijas impērijas citām guberņām, kā arī ārvalstīm – Vācijas, Holandes, Francijas, Skandināvijas, bet ogles no Anglijas. Daļa gatavās produkcijas tika pārdota vietējā tirgū un citās Krievijas impērijas guberņās, produkcija tika eksportēta uz Angliju, Holandi, ASV u.c. valstīm.

1887. g. Matvejs Kuzņecovs nodibināja “M. S. Kuzņecova porcelāna, fajansa un majolikas izstrādājumu ražošanas sabiedrību” un apvienoja tajā visas savas rūpnīcas. Sabiedrības valde un galvenā tirgotava atradās Maskavā. Tajā ietilpa arī fabrika Rīgā, kas 1887. gadā nomainīja nosaukumu uz „M. S. Kuzņecova sabiedrības porcelāna un fajansa fabrika”. Fabrika iekļāvās

lielākā Kužņecovu uzņēmumā, kam piederēja arī lielas rūpnīcas Duļevā, Novgorodā, Verbilkos u.c. Sākās strauja Kužņecova ražotņu komerciālā augšupeja. Tā, 1908. gadā fabrikā tika izgatavoti vairāk kā 22,3 miljoni keramikas izstrādājumu. No tiem 11,4 miljoni bija porcelāna, 3,7 miljoni fajansa un 7,1 miljons pusfajansa trauku. 1913. gadā Rīgas fabrikā strādāja 2650 cilvēki.

Sākoties Pirmajam pasaules karam un tuvojoties frontei, 1915. gadā ražošana tika pārtraukta un fabrikas iekārtas, izejvielas un gatavā produkcija tika izvesti uz citām Kužņecova sabiedrības fabrikām Krievijā. Bēgļu gaitās devās arī daudzi fabrikas strādnieki ar ģimenēm. Kara laikā fabrika ļoti cieta, vairāki korpusi bija pilnībā vai daļēji uzspridzināti.

“M. S. Kužņecova sabiedrības porcelāna un fajansa fabrikas” kopskats. 1927.g.

Foto: Ivans Laminskis. Rīgas Porcelāna muzeja krājums

Pēc karadarbības beigām un Kužņecovu ģimenes pārcelšanos uz Latviju, 1920. gadā Kužņecova fabrika atsāka ražošanu. Daudzi fabrikas korpusi bija karā nopostīti. Nekas no aizvestajām ražošanas iekārtām Rīgā neatgriezās, un sākumā uzņēmumā atkal tika izmantots roku darbs. Sākumā ražošanā izmantoja porcelāna masu, kas vēl bija pagrabos, un saglabājušās pirmskara laika trauku formas. Pirka arī tā sauktos baltos traukus no ārzemēm, ko pēc dekorēšanas pārdeva jau ar Kužņecovu fabrikas zīmogu. 1922. gadā uzņēmums darbojās kā akciju sabiedrība, kur akciju turētāji bija Kužņecovu ģimenes locekļi. Par fabrikas vadītāju kļuva Matveja Kužņecova vecākais dēls Nikolajs.

1926. gadā ražošanā bija nodarbināti 458 cilvēki, kas bija piecas reizes mazāk nekā 1913. gadā. Fabrikas darbs lielā mērā bija atkarīgs no ārējā tirgus, jo materiālus iveda no Eiropas. Preču lielāko daļu tirgoja uz vietas, lai gan daļu arī eksportēja. Pasaules ekonomiskā krīze 1929.–1933.

gados M. S. Kužņecova uzņēmumu skāra smagi, fabrika strādāja ar zaudējumiem. Tādēļ 1934. gadā ražotne tika reorganizēta par akciju sabiedrību “M.S. Kužņecovs porcelāna, fajansa un māla izstrādājumu fabrika”. Daļu sabiedrības akciju Kužņecovi pārdeva spējīgajam Ķīmiskās ražotnes vadītājam Mārtiņam Kalniņam (1893–1986), kas bija pierādījis savas spējas laku, krāsu un iecienītā veļas pulvera “Nitra” ražošanā. Mārtiņu Kalniņu ievēlēja par akciju sabiedrības valdes priekšsēdētāju. Sabiedrība pamazām atguvās, 1935. gadu beidza ar peļņu, un fabrikā strādāja jau ap 750 strādnieku. Rūpnīcā tika izveidotas divas sporta komandas: futbola un volejbola. Fabrikā tika atsākta dažādu pulciņu darbība, bibliotēkā tika rīkoti literārie vakari.

Krūkas “Anniņa” un “Pjero”. “M. S. Kužņecova sabiedrības porcelāna un fajansa fabrika”. 1920-1933.
Rīgas Porcelāna muzeja krājums.

Ražotnē tika veikti tehnoloģiski uzlabojumi, sortiments tika paplašināts – ražoti tika māla un šamota izstrādājumi, ķieģeļi, elektroizolatori, balzama pudeles u.c. 20. gs. 30. gados rūpnīcas māksliniecisko tēlu veidoja talantīgi mākslinieki – Ivans Laminskis, Vladimirs Kandijevs, Nadežda Boiko, Tamāra Meija, Olga Neimane-Kateņeva, Irina Sočevanova, Elizabete Maļikova (vēlāk Gegello) un citi. Trauki tika izpildīti pēc Romana Sutas, Sigismunda Vidberga, Viļa Vasariņa, Niklāva Strunkes, Anša Cīruļa un citu pazīstamu mākslinieku metiem. Daudzi apgleznotāji arī paši veidoja dekora dizainu. Sekojot laikmeta tendencēm, fabrika izstrādājumus veidoja arī nacionālā stilā. Lai celtu apgleznotāju kvalifikāciju, fabrikā rīkoja mākslas kursus, kurus vadīja Romans Suta.

A/S "M. S. Kužņecovs porcelāna, fajansa un māla izstrādājumu fabrika" veikala Rīgā darbinieki. Trešais no kreisās centrā sēž veikala vadītājs Nikolajs Aleksandrovičs Kužņecovs. 1933./1934.g. Foto: Rīgas Porcelāna muzeja krājums.

1938. gadā fabrikā strādāja 500 cilvēku. Pieauga sortiments. Izgatavoja arī tehniskos priekšmetus, fajansu celtniecībai, elektroizolatorus, šamota izstrādājumus, ķieģeļus; Keramikas fabrika ražoja keramikas izstrādājumus. Tobrīd Rīgā dzīvoja ap 30 Kužņecovu ģimenes locekļi. Kaut arī atjaunotajai a/s "M.S.Kužņecova porcelāna un fajansa fabrikai" piederēja tikai Rīgas rūpnīca, kas ne produkcijas apjoma, ne strādnieku skaita ziņā nerasniedza pirmskara apjomus, tā bija samērā liela, labi organizēta ražotne, kas bija nozīmīga Rīgai un visai Latvijai.

Pēc padomju okupācijas varas nodibināšanas Latvijā visas porcelāna fabrikas, arī Kužņecoviem piederošo, nacionalizēja. 1940. gada augustā a/s "M.S.Kužņecovs" nacionalizēja un iekļāva silikātu rūpniecības trestā. Fabriku pārdēvēja par "Sarkano zvaigzni", bet oktobrī par "Rīgas keramikas fabriku". 1940. gada septembrī par Kužņecova un Jesena fabriku direktoru iecēla Georgu Kruglovu (1905–1984), vēlāko Mākslas akadēmijas profesoru.

Matveja Kužņecova ģimene ar Rīgas fabrikas nacionalizāciju bija pazaudējusi pēdējo no ģimenei agrāk piederējušām porcelāna un fajansa fabrikām.

Fabrikas ēka 2008.gadā. Rīgas Porcelāna muzeja zinātniskais arhīvs.

3. Kuzņecovu ģimenes likteņi.

Pēc 1917. gada boļševiku apvērsuma un īpašumu nacionalizācijas Kuzņecoviem bija jāizvēlas, ko darīt tālāk. Lielākā daļa ģimenes pārcēlās uz Latviju, Rīgu, kur bija palikusi vienīgā Kuzņecovu fabrika, kas nebija nacionalizēta, un daži citi īpašumi. Uz Rīgu sākumā aizbrauca četri no pieciem Matveja dēliem: Nikolajs, Sergejs, Aleksandrs un Mihails ar ģimenēm. Vēlāk arī meita Klaudija. Piektais brālis, Matveja dēls Georgijs, kā arī Aleksandra dēls Nikolajs ar ģimenēm tika arestēti un nosūtīti uz Sibīriju, Toboļsku. Pateicoties Latvijā jau esošo Kuzņecovu pūlēm, viņiem izdevās pārcelties uz Rīgu. Maskavā palika Matveja Kuzņecova jaunākā meita Anna un Klaudijas meitas ar ģimenēm.

Gandrīz visi Kuzņecovu ģimenes locekļi strādāja Rīgas fabrikā. Vairāki dzīvoja tā sauktajā saimnieku mājā, kas atradās pie fabrikas un ir saglabājusies līdz šim brīdim. Tā ir neliela divstāvu koka māja, pie mājas bija dārzs, ko iekļāva žogs, kas atdalīja māju no fabrikas.

Pārlapojot 30. gadu presi, Kuzņecovu vārdu var bieži pamanīt saistībā ar sabiedriskām aktivitātēm un t.s. “smalko aprindu” hronikām. Kuzņecovu porcelāna fabrika regulāri ziedoja balvas dažādām labdarības loterijām, sporta sacīkstēm, Lielajam pavasara tirgum Rīgas Latviešu biedrībā, dažādiem aizsargu pasākumiem. 1937. gada februārī Preses balles karnevāla balvai ziedota vāze latviskā gaumē. Atbalstījuši un veicinājuši filmas “Zvejnieka dēls” uzņemšanu un Uzvaras laukuma izveidi Rīgā. 1937. gada maijā sabiedrība ziedojusi Siguldas pils izdaiļošanai greznu vāzi pils ēdamzāles kamīnam, bet Ķemeru viesnīcas atklāšanā 1936. gada maijā Kuzņecovu sabiedrība dāvināja mākslinieciski darinātu vāzi. 1935. gadā Latvijas sūtnis Briselē uzdāvināja

Beļģijas karalim servīzi, kas bija darināta pēc Romana Sutas skicēm. Vispasaules izstādēs Briselē (1935) un Parīzē (1937) Kuzņecovu porcelāns no Latvijas ieguva augstas godalgas.

Vispasaules izstādes dalībnieka apliecība, izsniegta Georgijam Kuzņecovam. 1937.g. Brisele (Beļģija).
Rīgas Porcelāna muzeja krājums.

Netika aizmirstas arī izglītības iestādes. 1939. gadā Kuzņecovu sabiedrība Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijai dāvinājusi izraktenu un to izstrādājumu paraugus un kolekcijas. 1940. gada janvārī nolemts ar 100 latiem atbalstīt Latvijas Mākslas akadēmijas Keramikas nodaļas apdāvinātāko, bet trūcīgāko audzēkni. Fabrika Valkas pamatskolai dāvināja 231, bet Rīgas pilsētas Garlība Merķeļa 20. pamatskolai lielāku daudzumu porcelāna trauku – 200 bļodiņu, 200 krūzīšu, 75 šķīvjus un sešas mākslinieciski darinātas puķu vāzes.

Uzņēmums sevi centās parādīt arī politiskās aprindās. Tā, 1934. gadā N. Kuzņecovs un M. Kalniņš Valsts prezidentam A. Kviesim pasniedza porcelāna medaļu, kur vienā pusē bija trīs attēli – Valsts Prezidenta A. Kvieša, ministru prezidenta K. Ulmaņa un kara ministra ģenerāļa Baloža, bet apkārt uzraksts: “Tauta ar Jums par vienotu, brīvu Latviju. — 15. maijs 1934. g.”; otrā pusē valsts ģerbonis un uzraksts “Dievs, svētī Latviju!” Ar līdzīgu pasniegumu delegācija ieradās pie ministru prezidenta K. Ulmaņa un kara ministra ģenerāļa Baloža. (Latvijas Kareivis Nr. 260, 17.11.1934.) Savukārt, sakarā ar Kuzņecova fabriku dibināšanas 125 gadu jubileju un atzīmējot augstos sasniegumus starptautiskajās izstādēs, 1937. gadā Latvijas valdība Nikolajam Kuzņecovam un viņa brālim Georgijam piešķīra IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni, bet Klaudijas znotam un fabrikas tehniskajam direktoram Anatolijam Turkovam – IV pakāpes Atzinības krustu. Uzņēmuma vadība par godu šim notikumam tika pieņemta audiencē pie Valsts prezidenta, kur Kuzņecovi nodeva

Valsts prezidenta rīcībā traukus 10 000 latu vērtībā, ko prezidents varēja nodot skolām vai citām iestādēm pēc saviem ieskatiem.

20. gs. 30. gadu beigās vairāki Matveja Kuzņecova bērni aizgāja mūžībā: 1936. gadā 69 gadu vecumā nomira Klaudija Sokolova. 1937. gada nogalē 67 gadu vecumā nomira Aleksandrs, bet 1938. gada oktobrī vecākais dēls Nikolajs, uzņēmuma vadītājs. 1938. gadā no dzīves aizgāja arī Matveja Kuzņecova jaunākais dēls Mihails un viņa sieva Vera. Apglabāti Ivana kapos Rīgā. Vēl viens Matveja dēls, Georgijs, 1941. gada novembrī mira izsūtījumā Sibīrijā, savukārt Sergejs – 1945. gadā bēgļu gaitās Vācijā.

Pēc okupācijas nacionalizēja arī Latvijā esošos Kuzņecovu īpašumus. Sākās represijas. 1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju deportēja astoņus Kuzņecovu ģimenes locekļus, izsūtījumu pārdzīvoja tikai trīs. Izsūtīja arī uzņēmuma valdes priekšsēdētāju Mārtiņu Kalniņu. Matveja Kuzņecova mazdēlus Nikolaju un Georgiju – arī Latvijā labi zināmus talantīgus tenisistus – 1941. gadā arestēja, notiesāja, un pēc dažiem gadiem viņi mira nometinājuma vietās Krievijā. Vēl divus Kuzņecovu ģimenes locekļus arestēja un 1941. gada 27. jūnijā noslepkavoja Rīgas Centrālcietumā: Matveja Kuzņecova mazdēlu Matveju, Kuzņecovu rūpnīcas ķīmiķi, un Jeļenas Kuzņecovas vīru Pjotru Dolgovu, kurš arī strādāja porcelāna fabrikā.

Liela daļa Kuzņecovu, kuri pārdzīvoja represijas un Otro pasaules karu, emigrēja. Sergejs Kuzņecovs kopā ar meitām kara beigās aizbrauca no Latvijas, miris 1945. gadā Vācijā (tagad – Čehijā). Viņa meitas Margarita un Nadežda, un mazdēls Vladimirs pēc tam emigrēja uz ASV. Klaudijas mazmeita Marina Turkova ar māti, vīru – bijušo porcelāna fabrikas direktoru Georgu Aleksejevu – un bērniem nonāca Austrālijā. G. Aleksejevs Austrālijā izveidoja porcelāna ražotni “Glenwood pottery”, bet vēlāk pārcēlās uz Taivānu (tolaik Formozu), kur strādāja “informācijas dienestā”. Kā liecina ziņas trimdas presē (“Laiks” Nr.10, 03.02.1968.), “viņš vēl joprojām [1968.g.] labi runā latviski un valkā Nameja gredzenu”.

Daļa Kuzņecovu ģimenes pēcteču joprojām dzīvo Latvijā. Matveja Kuzņecova meitas Annas, Ivana Kuzņecova pēcteči u.c. – Krievijā. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Kuzņecoviem bija iespēja atgūt dažus nekustamos īpašumus, taču pašu fabriku, saskaņā ar privatizācijas noteikumiem – kā akciju sabiedrību uz nacionalizācijas brīdi – atgūt nebija iespējams. Paliek neatbildēts jautājums, vai būtu bijis iespējams trešo reizi atkārtot veiksmes stāstu un atjaunot Kuzņecova vārda spožumu, ja ģimene būtu atguvusi fabriku 1991. gadā.

2019. gadā bijušās Kuzņecova porcelāna un fajansa fabrikas vietā Rīgā tika atvērts izklaides un tirdzniecības centrs “Akropole”. Rūpnīcas korpusi tika demontēti, atstājot tikai divus skursteņus. Savukārt iekštelpās par porcelāna ražošanu atgādina Kuzņecovu uzņēmuma logo ēkas dekorā, kā arī dažādi telpu dekora risinājumi, kas panākti, izmantojot porcelāna trauku stilistiku. Kuzņecovu piemiņai tirdzniecības centrā pieejama arī ekspozīcija, kas atklāj ģimenes un ražotnes vēsturi. Digitālā ekspozīcijā apskatāmas vēsturiskās fotogrāfijas ar paskaidrojošo tekstu, bet stikla vitrīnā aplūkojamie trauki parāda rūpnīcas savulaik plašā sortimenta priekšmetus.

Kuzņecovu fabrikai un ģimenei veltītais piemiņas stends iepirkšanās un izklaides centrā "Akropole".
Foto: G.Elksne. 2024.g. marts

Literatūra:

- Appena, I. (2020). Akropole Rīgā. <https://www.zurnals.lv/lv/arhitektura/825-akropole-riga/>
- Bērziņš, J. (2009) *Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets. 1900-1914*. Latvijas Vēstures institūta apgāds.
- Caune, A. (2013) *Rīgas Latgales priekšpilsēta pirms 100 gadiem*. Latvijas Vēstures institūta apgāds. 190.-195.lpp.
- Elksne, G. (2019/ 2020) Latvijas noslēpumi: kas bija Kuzņecovs, kura vārds tagad rotā sabiedriskā transporta pieturu? *Žurnāls "100 Labi Padomi"*. <https://jauns.lv/raksts/9viri/396709-latvijas-noslepumi-kas-bija-kuznecovs-kura-vards-tagad-rota-sabiedriski-transporta-pieturu>
- Grosvalds, I. (2003) Mārtiņa Kalniņa dzīve un darbs (1893–1986). *Latvijas Ķīmijas Žurnāls*, 2003, Nr. 3, 295.–299. lpp.
- Konstants, Z., Poluikēviča, T. (1984) *Rīgas porcelāns un fajanss*. Rīga: Zinātne
- Šperberga, I., Grosvalds, I. (2016) Rīgas porcelāns, *The Humanities and Social Science. History of Science and Higher Education*, 2016/26, 25-35
- Šuste, M. (2022) *Kuzņecova porcelāns*. Rīga : Zuzeum Publishing
- Veinberga, I. (red.) (2014). *Stili un virzieni Latvijas rūpnieciskajā mākslā. Porcelāns*. Rīgas pašvaldības kultūras iestāžu apvienības Rīgas Porcelāna muzejs
- Галкина Е., Мусина Р. (2005) *Кузнецовы. Династия и семейное дело*. Москва: Время
- Березовская А. (2010) Родом из "Кузнецовки". *Русский Мир*, 2010, № 10 (Tatjanas Kuzņecovas atmiņas)
- Березовская, А. "Фарфоровая кровь". *Русский Мир*, 2008, № 10 (Marinas Kuzņecovas atmiņas)

Констант З.А. (1975) *Рижский фарфор : история Рижского фарфорового завода*. Рига : Зинатне

Кузнецов, Б. (2015) *Иван Емельянович Кузнецов. Новгородский король российского фарфора. История семьи и фабрики*. Москва : Галлея-Принт

Сергиенко И. И., Туман У. В. (2004) Кузнецовы. На перекрестках истории. *Старообрядчество в России (XVII–XX вв.)*. Вып. 3. Москва

Resursi internetā:

Kolekcija “Rīgas porcelāns”. <https://www.rigasporelans.lv>

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Digitālā kolekcija “Industriālais mantojums”.
<https://industria.lndb.lv/companies/55/history>